

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ В'ЯЗАННЯ В УКРАЇНІ Й У СВІТІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті описано появу в'язання як техніки текстильної промислової галузі від періоду палеоліту до сьогодення.

Ключові слова: в'язання, плетіння, спиці, панчохи, пряжа.

Abstract

The publication describes the appearance of knitting as a technique of the textile industry from the Paleolithic period to the present times.

Keywords: knitting, weaving, knitting needles, stockings, yarn.

В'язання - це ручне виготовлення різноманітних виробів одягової та інтер'єрної групи з ниток на спицях або за допомогою гачка. В'язання належить до текстильної техніки, основною характеристикою якої є можливість утворити ряд петель з ниток різного гатунку (вовна, бавовна, шовк, синтетика). Із появою спеціальних в'язальних машин речі починають виготовляти механізованим методом і в'язання виступає як вид текстильної промислової галузі.

Найдавнішими матеріалами, які використовували первісні люди були шкура та хутро диких звірів. Процес обробки такого матеріалу вимагав певних знань та вмінь, а розвиток одягового виробництва диктував нові техніки і знаряддя праці: ножі, шкрябачки, шила, голки тощо. Основним поштовхом до появи плетених виробів став перехід суспільства від полювання до нових методів отримання продуктів харчування – рибальства, птахоловства, що викликало потребу в сітях, снастях, кошиках. У добу палеоліту, наприклад, ловили рибу не тільки «удицею», а й плетеною гачком сіткою – «мережею», від чого і пішла назва різновиду плетіння – мереживо [1, 42]. Первісним матеріалом для плетіння була дика кропива, згодом починають використовувати кору, дерев'яністі волокна, волокна рослин та шерсть тварин, що зумовлює появу прядіння, яке стало основою для зародження та розвитку ткацтва, а згодом і в'язання.

Перші відомості про наявність плетених (як техніка) виробів на теренах давньої України стосуються періоду пізнього палеоліту – плетені сіті, верші та загороди, коли населення перейшло до нових форм полювання та добування їжі. У Мізинській стоянці віднайдено голки-спиці, що підтверджує перші спроби давніх людей займатися плетінням. На Сурському острові на стоянках біля Дніпра (досліджені В. Даниленком) виявили кістяну голку для виготовлення рибальських сітей.

У період неоліту (VII-VI тис. до н.е. – V-IV тис. до н.е.) техніка плетіння вдосконалюється і її починають застосовувати у виробництві одягу за допомогою голок або гачків, які виготовлені з кістки чи рогу. Наступні в'язані вироби з теренів давньої України датуються IV тис. до н.е. – першою половиною III тис. до н.е. [3, 34] і належать до періоду трипільської культури, коли ткацтво вже набуло на цих землях високого розвитку, а виробництво металу поширилось практично на всіх теренах Правобережної України. Носієм такої інформації виступає керамічний посуд, на якому було виявлено відбитки тканин, виготовлені ткацькою та в'язальною технікою.

В епоху енеоліту набувають ритуального та магічного значення плетені жіночі головні убори, тимчасом як у повсякденному побуті носять хутрянні або шкіряні шапки. Плетений одяг (як техніка) використовують для ритуальних обрядів: весняного та осіннього циклів [5, 67]. Плетений з рослинних волокон, він покриває тіло повністю або частково, а по низу оздоблений такими ж волокнами на зразок бахроми. На статуєтках доби пізнього палеоліту існує зображення головних уборів, вив'язаних на зразок середньоазійських шапочок – «культів»: на тім'ї вив'язуються по колу, а далі прямокутником до плечей.

Початку II тис. до н.е. стосуються згадки про плетені вироби з вовни, що пов'язані з високорозвиненим виробничим комплексом катакомбних племен (епоха бронзи: III тис. до н.е. – II-I тис. до н.е.). Зі скіфського періоду (VII ст. до н.е. – III ст. до н.е.) було віднайдено в'язальний мідний гачок з акрополя Кам'яного городища. Серед пам'яток черняхівської культури виявили гострі кістяні спиці для вив'язування окремих деталей одягу, що підтверджує в'язання на цих теренах [3, 43].

У VII ст. н.е. на території давньої України з'являються арабські купці, які ведуть жваву торгівлю. Вже у цей час одяг почав набувати чужоземних рис в результаті торговельно-обмінних відносин. Це позначилося на подальшому розвитку мистецтва, на яке мали вплив культурні тенденції Сходу.

Надалі в історії давньоукраїнського в'язання з'являється велика прогалина – інформація відсутня аж до XI ст., часу утвердження Київської Русі (IX – початок XIII ст.). У цей період яскраво виступає самобутня культура княжих часів з місцевими, народними елементами, але з ознаками чужорідних впливів. Спочатку це були орієнтальні впливи, згодом візантійські та європейські. Найважливішим центром у X ст., на який орієнтовалося образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво Русі, була на той час Візантія. Найдорожчі тканини для виробництва одягу для князів та знаті привозили саме з Візантії та Арабського Сходу. Більша частина населення, особливо сільської місцевості, використовувала доморобний матеріал, сировиною для якого слугували вовна, льон та коноплі, заможні мали змогу купити дорогі привозні тканини.

Прийняття християнства створило умови для розширення економічних та культурних контактів Русі з романським Заходом. Період кінця XII – першої половини XIII ст. характеризується інтенсивним розвитком ремесел, пов'язаних з виробництвом одягу. Готична мода та силует диктують нові матеріали, нові прийоми виготовлення одягу та вдосконалення самої техніки шиття. Готичний стиль був першим загальноєвропейським стилем, який знайшов своє відображення і в костюмі Галицько-Волинського князівства, але з притаманними йому самобутніми місцевими рисами. Крім великої кількості збережених церковних знахідок, найпершими в'язаними предметами одягу були шапки (з поваленої вовни), панчохи і деталі рукавів. Перші в'язальники шапок мали урядову ліцензію на виробництво, а ціни на товар контролювалися для запобігання спекуляціям.

У XVI ст. мода змінилася і стали популярними короткі пишні панталони; в'язальники почали постачати чоловікам модні панчохи, які підкреслювали форму ніг. Дослідники вважають, що Генріх VIII носив панчохи виключно з тканини, але вже під час правління Єлизавети I предметом туалету королеви стають в'язані шовкові панчохи, прикрашені візерунками, які привозили з Іспанії.

Із розвитком технологій обробки металів на початку XVII ст. поступово стало можливе масове виробництво однотипних в'язальних спиць. Це зумовило появу великої кількості видів в'язання.

У кінці XVIII – на початку XIX ст. якість пряжі поліпшується і обсяги її виробництва зростають. Вперше стає доступною високоякісна бавовняна пряжа, а з вовни мериносових овець виробляються нові м'які вовняні пряжі. З появою в'язальних машин ручне в'язання перестає бути ремеслом сільських бідняків [8, 20]. Досягнення у галузі друкарства і поява книг з візерунками для в'язання сприяли поширенню в'язання серед середнього класу у вільний від роботи час. Неймовірна кількість в'язаних виробів, створених працюючими леді XIX ст., й досі вражає уяву – від мітенок (рукавички без пальців) до перочісток, від розшитих бісером сумочок до мереживних шалей. На всесвітній виставці, що проходила в Англії у 1851 р. було представлено декілька екземплярів того періоду; в тому числі в'язану з білих швейних бавовняних ниток мереживну сукню, в якій, як припускають, налічується 1464859 петель [2, 98].

Також у XIX ст. в'язання використовувалося для прикраси етнічного одягу, зазвичай імітуючи дорогі і рідкісні тканини. Багаті селяни Старого і Нового Світу розвивали власні традиції в'язання. Найбільш відомі види традиційного в'язання (здебільшого з Британських островів), такі як жакардове в'язання, аранське в'язання, шетлендське мереживо і скандинавські візерунки, з'явилися не раніше XIX ст. Упродовж XIX ст. багато бідняків використовували в'язання для поліпшення свого фінансового становища [3, 25]. Англійські реформатори неодноразово пропонували навчити вуличних хлопчаків в'язати шкарпетки, щоб утримати їх від в'язниці. Ця традиція продовжується і у XX ст. – філантропи зробили з в'язання галузь виробництва для простого люду.

XX ст. стало свідком виникнення небувалої розмаїтості готових в'язаних виробів і дизайнів. Зв'язані вручну вироби є частиною високої моди, вони були в колекціях Скіапареллі і Шанель, а тепер присутні в колекціях Перрі Елліс і Жана-Поля Готьє. У воєнний час одяг в'язався для солдатів, а в мирний частіше для дітей. В'язаний одяг присутній на фотографіях упродовж багатьох десятиліть – облягає пишні фігури дівчат 1950-х і одягнений на суворих гравців у гольф. Творці нових волокон розглядали в'язання як засіб для створення драпірування стін та інших декоративних об'єктів. У 1970-ті рр. англійські дизайнери виробляли величезну кількість в'язаного одягу, спонукаючи в'язальниць заново відкривати для себе можливості в структурі та кольорі. Громіздке або витончене, майстерно виконане або незграбне, ручне в'язання поширилося крізь національні і класові кордони, щоб стати важливою складовою нашого життя.

Отже, проаналізувавши період становлення і розвитку в'язання з найдавніших часів до XX ст., можна зробити висновки, що ця техніка пройшла тернистий шлях від плетених вручну великих сіток для риболовства до в'язаних на спицях або гачку шапок з різноманітними візерунками та нитками. Сьогодні – це спосіб зробити собі річ, яку не придбаєш в крамниці, адже вона не буде унікальною та зробленою власноруч, не буде тією, у яку вкладена вся любов і мистецтво майстрині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Федір Вовк. - Харків: Видавець Савчук О. О., 2015. – 464 с.
2. Мезенин Н. А. Парад всемирных выставок / Н. А. Мезенин. - М.: Знание, 1990. – 160 с.
3. Нельговський Ю. П., Українське мистецтво (від найдавніших часів до початку XX століття) / Ю. П. Нельговський, Д. В. Степовик, Л. Г. Членова. - Київ: Радянська школа, 1976. – 134 с.
4. Васіна З. Український літопис вбрання / З. Васіна. - Київ: Мистецтво, 2006. – Т II. – 407 с.
5. Матейко К. Український народний одяг / К. Матейко. - К.: Наукова думка, 1977. – 196 с.

Кузьменко Катерина Олександрівна – студентка групи 2СІ-166, факультет комп'ютерних систем та автоматики, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: fkca.2ci16.kko@gmail.com.

Науковий керівник - Сідлецька Тетяна Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: sidletska79@gmail.com.

Kateryna O. Kuzmenko – Faculty of Computer Systems and Automation, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: fkca.2ci16.kko@gmail.com.

Supervisor - Tetyana I. Sidletska – Ph.D. Art criticism, assistant professor of philosophy and humanities sciences Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: sidletska79@gmail.com.